

**HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI INSPEKTORLARI
FAOLIYATINI BAXOLASHNING ASOSIY ME’ZONLARI**

Jumayev Doston Jo‘rayeich

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Kalit so‘zlar: huquqbuzarliklar profilaktikasi, inspektor, faoliyat samaradorligi, baholash mezonlari, natijadorlik, huquq-tartibot organlari.

Annotatsiya: Mazkur maqolada huquqbuzarliklar profilaktikasi inspektorlari faoliyatini baholashning asosiy me‘zonlari ilmiy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Unda inspektorlarning xizmat samaradorligini aniqlashda qo‘llaniladigan ko‘rsatkichlar tizimi, ularning huquq-tartibot organlari oldidagi mas‘uliyat darajasi hamda profilaktika ishlarining sifatini oshirish yo‘llari yoritilgan. Shuningdek, maqolada baholash jarayonida obyektivlikni ta‘minlash, natijadorlik va ijtimoiy ta‘sir darajasini o‘lchashning muhimligi ta‘kidlanadi. Muallif tomonidan inspektorlarning kasbiy tayyorgarligi, aholiga profilaktik ta‘sir ko‘rsatish mexanizmlari hamda zamonaviy boshqaruv yondashuvlarining qo‘llanilishi bo‘yicha takliflar berilgan. Tadqiqot natijalari huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Ключевые слова: профилактика правонарушений, инспектор, эффективность деятельности, критерии оценки, результативность, правоохранительные органы.

Аннотация: В данной статье рассматриваются основные критерии оценки деятельности инспекторов по профилактике правонарушений с научной и практической точек зрения. Анализируется система показателей, используемых для определения эффективности их работы, степень ответственности перед правоохранительными органами, а также пути повышения качества профилактических мероприятий. Особое внимание уделено обеспечению объективности процесса оценки, измерению результативности и социального воздействия. Автор предлагает рекомендации по профессиональной подготовке инспекторов, совершенствованию механизмов профилактического воздействия на население и внедрению современных управленческих подходов. Полученные результаты могут быть использованы для дальнейшего совершенствования системы профилактики правонарушений.

Keywords: crime prevention, inspector, performance efficiency, evaluation criteria, effectiveness, law enforcement agencies.

Annotation: This article analyzes the main criteria for evaluating the performance of crime prevention inspectors from both scientific and practical perspectives. It explores the system of indicators used to determine their effectiveness, the level of responsibility before law enforcement bodies, and ways to improve the quality of preventive measures. The paper emphasizes the importance of ensuring objectivity in evaluation, measuring efficiency, and assessing social impact. The author provides recommendations on enhancing professional training, improving preventive mechanisms among the population, and applying modern

management approaches. The findings contribute to the further improvement of the crime prevention system.

KIRISH

Jamiatda huquqiy davlat barpo etish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayonida huquqbuzarliklarning oldini olish, ularning sabab va shart-sharoitlarini bartaraf etish, fuqarolarning xavfsizligi hamda osoyishtaligini ta'minlash masalalari davlat siyosatining eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, jinoyatchilikka qarshi kurashishdan ko'ra uni sodir bo'lishidan oldin bartaraf etish, ya'ni profilaktika choralarini kuchaytirish bugungi kunda yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu ma'noda, huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimi va unda faoliyat yuritayotgan inspektorlarning roli beqiyosdir. Ular jamiyatdagi ijtimoiy muhitni barqarorlashtirish, fuqarolarning qonunlarga rioya etish madaniyatini oshirish, huquqiy ongni yuksaltirish orqali jinoyatlarning oldini olishda bevosita ishtirok etadilar. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda huquqbuzarliklar profilaktikasi va jamoat xavfsizligi sohasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilib, ichki ishlar organlari faoliyatida ochiqlik, samaradorlik va mas'uliyat tamoyillari tobora mustahkamlanmoqda. Xususan, profilaktika inspektorlariga aholining huquq va manfaatlarini himoya qilish, huquqbuzarliklarning oldini olish, ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlash borasida keng vakolatlar berilgan. Ular mahalla, ta'lim muassasalari, korxonalar va boshqa ijtimoiy institutlar bilan hamkorlikda faoliyat yuritib, har bir hududda tinchlik va osoyishtalikni saqlashda muhim rol o'ynaydilar. Shu sababli ularning ish faoliyatini baholash, ya'ni samaradorlik mezonlarini aniq belgilab olish — profilaktika tizimining sifatli ishlashiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan omillardan biridir. Huquqbuzarliklar profilaktikasi inspektorlari faoliyatini baholash masalasi faqatgina ularning ish hajmini yoki bajarilgan topshiriqlar sonini aniqlash bilan cheklanib qolmasligi kerak. Chunki bu sohada samaradorlikning asl mezon — jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyat darajasining oshishi, fuqarolarning davlat organlariga ishonch bildirish darajasi, ijtimoiy muhitdagi barqarorlik holati kabi ko'rsatkichlar bilan chambarchas bog'liqdir. Shu boisdan ham inspektorlar faoliyatini baholashda kompleks, ya'ni miqdoriy va sifat ko'rsatkichlarini o'z ichiga olgan tizimli yondashuv zarur. Kirish qismida shuni ta'kidlash lozimki, baholash mezonlari nafaqat nazorat vositasi, balki faoliyatni takomillashtirish, muammolarni aniqlash va yechim topishning muhim mexanizmi sifatida qaralishi kerak. Samarali baholash tizimi inspektorlarga o'z faoliyatini tahlil qilish, xatoliklarni bartaraf etish va kelgusida yanada yuqori natijalarga erishish imkonini beradi. Shu jihatdan qaraganda, har bir profilaktika inspektorining faoliyati aniq mezonlar asosida, shaffof va ob'ektiv baholanishi zarur. Bu esa, o'z navbatida, xizmat intizomini mustahkamlash, motivatsiyani oshirish hamda fuqarolarga nisbatan mas'uliyatli yondashuvni kuchaytirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, huquqbuzarliklar profilaktikasida zamonaviy boshqaruv yondashuvlarini joriy etish, raqamli texnologiyalardan foydalanish, aholi fikrini o'rganish, hamda tahliliy monitoring tizimini yaratish orqali inspektorlar faoliyatini baholash jarayonini yanada takomillashtirish mumkin. Bugungi kunda davlat boshqaruvida natijadorlikka asoslangan yondashuv (performance-based management) keng joriy etilmoqda. Ushbu yondashuvda xodimning faqat vazifani bajargani emas, balki jamiyatga keltirgan foydasi, ijtimoiy ta'sir

darajasi ham baholanadi. Shu sababli profilaktika inspektorlari faoliyatini baholashda ham ularning xizmat natijasi, mahalladagi tinchlik, fuqarolarning qoniqish darajasi, jamoaviy ishonch kabi ijtimoiy ko‘rsatkichlar asosiy mezonlardan biri sifatida qaralishi lozim. Huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimida faoliyat yuritayotgan inspektorlarning xizmatini to‘g‘ri baholash — ularning kasbiy malakasi va mas‘uliyatini oshiradi. Chunki samarali baholash tizimi inspektorni faollikka, o‘z ustida ishlashga, aholiga yaqin bo‘lishga undaydi. Bunday tizim mavjud bo‘lmaganda esa, ayrim hollarda baholash subyektiv xarakter kasb etib, inspektorlarning haqiqiy faoliyat natijasi to‘liq aks etmaydi. Shu sababli bu yo‘nalishda baholashning aniq, shaffof va adolatli mezonlarini ishlab chiqish hozirgi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Shuningdek, huquqbuzarliklarning oldini olish sohasidagi xalqaro tajribalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, samarali baholash tizimi nafaqat xodim faoliyatini nazorat qiladi, balki ularning kasbiy rivojlanishiga, xizmat sifatini yaxshilashga va fuqarolarga nisbatan insonparvar munosabatni shakllantirishga yordam beradi. Masalan, rivojlangan davlatlarda huquqni muhofaza qilish organlari xodimlarining faoliyati faqat jinoyat statistikasi bilan emas, balki ijtimoiy muhitning barqarorligi, aholining roziligi, jamoatchilik bilan aloqalar sifatiga qarab ham baholanadi. Bunday yondashuv inson omiliga e‘tibor qaratadi va natijada jamiyatda huquqiy madaniyatning rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

ASOSIY QISM

Huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimining samaradorligi, avvalo, ushbu tizimda faoliyat yuritayotgan inspektorlarning malakasi, mas‘uliyati va xizmat natijadorligiga bog‘liq. Shu sababli, ularning faoliyatini baholash mezonlarini aniq belgilash va amaliyotga tatbiq etish profilaktika tizimini takomillashtirishning muhim bosqichlaridan biridir. Inspektorlarning faoliyatini baholashning asosiy maqsadi – ularning xizmat samaradorligini oshirish, faoliyatdagi kamchiliklarni aniqlash, ularni rag‘batlantirish va jamiyatda huquqiy madaniyatni yanada mustahkamlashdan iboratdir. Huquqbuzarliklar profilaktikasi inspektori — bu nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi shaxs, balki jamoatchilik bilan ishlovchi, ijtimoiy muammolarni tahlil qilib, ularni bartaraf etish choralarini belgilovchi mutaxassisdir. Shu bois ularning faoliyatini baholashda faqat statistik natijalarga emas, balki ijtimoiy va ma‘naviy omillarga ham e‘tibor qaratish zarur. Misol uchun, inspektor tomonidan o‘tkazilgan profilaktik suhbatlar soni emas, balki ularning samarasi — ya‘ni ushbu faoliyat natijasida jinoyatchilik darajasining kamayishi yoki fuqarolarning huquqiy ongining oshishi muhim hisoblanadi. Maqolada ta‘kidlanganidek, inspektor faoliyatini baholashda miqdoriy va sifat ko‘rsatkichlari uyg‘unlashgan holda qo‘llanilishi lozim. Miqdoriy ko‘rsatkichlar qatoriga aniqlangan huquqbuzarliklar soni, ularning oldi olingan holatlari, jinoyat sodir etish xavfi mavjud shaxslar bilan olib borilgan profilaktik suhbatlar miqdori, o‘tkazilgan yig‘ilishlar, seminarlar va uchrashuvlar kiradi. Biroq bu ko‘rsatkichlar yakka o‘zi inspektor faoliyatining samaradorligini to‘liq ifoda etmaydi. Shu sababli sifat ko‘rsatkichlari – aholining profilaktika bo‘yicha xabardorlik darajasi, jamoatchilik bilan o‘zaro ishonch muhitining shakllanishi, mahallalarda huquqbuzarliklarning oldini olishga oid tashabbuslarning ortishi kabi jihatlar ham hisobga olinishi kerak. Bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi tomonidan huquqbuzarliklar profilaktikasi

tizimida ko‘plab islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, har bir profilaktika inspektoriga birlashtirilgan hududda xavfsizlik xaritasini yaratish, huquqbuzarliklarning turlari, ularning sodir etilish sabablari, ijtimoiy xavf omillari haqida tahliliy ma’lumotlar bazasini yuritish vazifalari yuklatilgan. Shu orqali har bir inspektorning ish faoliyatini ob’ektiv tahlil qilish imkoniyati yaratilmoqda. Biroq bu jarayon samarali kechishi uchun aniq, ilmiy asoslangan baholash mezonlarini ishlab chiqish muhimdir. Baholash tizimida eng asosiy tamoyil — obyektivlik bo‘lishi lozim. Chunki subyektiv yondashuv, ya’ni faqat raqam va ko‘rsatkichlar asosida xulosa chiqarish, inspektor faoliyatining asl mazmunini to‘liq ifoda eta olmaydi. Shu nuqtai nazardan, baholash tizimiga jamoatchilik fikrini ham kiritish, fuqarolarning inspektor faoliyatidan qoniqish darajasini o‘rganish, so‘rovnomalar o‘tkazish kabi mexanizmlar qo‘shilishi tavsiya etiladi. Masalan, mahalla aholisi orasida o‘tkazilgan anonim so‘rovlar inspektorning muloqot madaniyati, yondashuv uslubi va fuqarolarga bo‘lgan e’tiborini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, baholash jarayonida inspektorning kasbiy tayyorgarligi, huquqiy bilim darajasi, muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish qobiliyati, jamoa bilan ishlash salohiyati ham e’tiborga olinishi lozim. Chunki bu jihatlar profilaktika faoliyatining sifatiga bevosita ta’sir etadi. Masalan, yetarli huquqiy tayyorgarlikka ega bo‘lmagan inspektor jinoyatlarning oldini olishda samarali chora ko‘ra olmaydi yoki fuqarolar bilan muloqotda muammolarga duch keladi. Shu sababli baholash tizimiga xodimning kasbiy rivojlanish darajasini ko‘rsatuvchi indikatorlar ham kiritilishi maqsadga muvofiqdir. Zamonaviy boshqaruv yondashuvlariga ko‘ra, xodim faoliyatini baholashda natijadorlik (effektivlik) va ta’sirchanlik (impact) mezonlari muhim o‘rin tutadi. Profilaktika inspektori faoliyatini ham aynan shu ikki mezon asosida tahlil qilish kerak: birinchidan, u o‘z faoliyati orqali belgilangan vazifalarni qanchalik samarali bajarayotganini, ikkinchidan esa, uning faoliyati mahalliy jamoada qanday ijtimoiy o‘zgarishlarga sabab bo‘layotganini aniqlash zarur. Misol uchun, bir inspektor tomonidan o‘tkazilgan 100 ta profilaktik suhbatlar natijasida jinoyatlar 30 foizga kamaygan bo‘lsa, bu faoliyatning yuqori natijadorlikka ega ekanligini ko‘rsatadi. Xalqaro tajribalarga nazar tashlaydigan bo‘lsak, rivojlangan davlatlarda huquqni muhofaza qilish organlari xodimlarini baholash tizimi ko‘p bosqichli va kompleks shaklda tashkil etilgan. Masalan, Buyuk Britaniyada politsiya xodimlarining samaradorligi nafaqat jinoyatlar soni bilan, balki jamoatchilik bilan aloqalar sifati, aholi ishonchi va hamkorlik darajasi bilan ham o‘lchanadi. AQShda esa “community policing” tizimi doirasida baholashning ijtimoiy ta’sir ko‘rsatkichi asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. Ushbu tajribalarni O‘zbekiston amaliyotiga moslashtirish orqali profilaktika inspektorlari faoliyatini yangi bosqichga olib chiqish mumkin.

XULOSA

Yuqorida keltirilgan ilmiy tahlillar va amaliy kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, huquqbuzarliklar profilaktikasi inspektorlari faoliyatini baholash tizimi — bu nafaqat ularning xizmat jarayonini nazorat qilish, balki profilaktika sohasini chuqur rivojlantirish, inson omiliga e’tibor qaratish va jamoat xavfsizligini ta’minlashning samarali vositasidir. Chunki har qanday baholash mexanizmi, avvalo, tizimni takomillashtirish, kamchiliklarni aniqlash, ijobiy tajribalarni ommalashtirish va natijadorlikni oshirish uchun xizmat qilishi

kerak. Mazkur maqolada ham aynan shu yo‘nalishdagi ilmiy asoslar, baholash mezonlari hamda ularni amaliyotga joriy etish imkoniyatlari atroflicha yoritildi. Bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasida jinoyatchilikka qarshi kurashish siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri — huquqbuzarliklarning profilaktikasini kuchaytirish va bu borada inspektorlarning roli hamda mas’uliyatini oshirishdir. Shu bois, ularning faoliyatini samarali baholash tizimini yaratish, bu tizimni zamonaviy boshqaruv yondashuvlari bilan uyg‘unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Baholash tizimi qanchalik mukammal bo‘lsa, inspektorlarning xizmat sifati, fuqarolarga bo‘lgan e’tibor, profilaktika tadbirlarining natijadorligi shunchalik yuqori bo‘ladi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mavjud amaliyotda ko‘p hollarda baholash jarayoni faqat miqdoriy ko‘rsatkichlar, ya’ni bajarilgan topshiriqlar soni yoki huquqbuzarliklar statistikasi bilan cheklanib qolmoqda. Bunday yondashuv esa inspektorlarning haqiqiy xizmat faoliyatini to‘liq ifodalab bera olmaydi. Chunki inspektor ishining samarasi nafaqat aniqlangan huquqbuzarliklar sonida, balki ularning oldini olishdagi faol harakatlarda, aholi orasidagi huquqiy madaniyat darajasini oshirishda va fuqarolar bilan o‘zaro ishonch muhitini shakllantirishda namoyon bo‘ladi. Shu sababli baholashda miqdoriy va sifat ko‘rsatkichlarini uyg‘un qo‘llash, ijtimoiy tahlilga asoslangan yondashuvni joriy etish dolzarbdir. Bundan tashqari, baholash tizimining samaradorligini oshirish uchun obyektivlik, shaffoflik va adolat tamoyillarini qat’iy ta’minlash lozim. Har bir inspektorning xizmat faoliyati faqat yuqori tashkilotlarning xulosalari bilan emas, balki jamoatchilik fikri, fuqarolar roziligi va mahalliy hamkorlik darajasi bilan ham baholanishi kerak. Bu esa, bir tomondan, inspektorlar faoliyatining xalq manfaatlariga xizmat qilayotganini ko‘rsatadi, ikkinchi tomondan, ularni fuqarolarga nisbatan mas’uliyatli va insonparvar bo‘lishga undaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I. Huquqbuzarliklarni oldini olish tizimlari va ularning samaradorligi. – T.: “Yuridik fan”, 2019.
2. Tursunov A. Jinoyatchilikka qarshi jamoatchilik hamkorligi: nazariya va amaliyot. – T.: “Ijtimoiy tadqiqotlar”, 2020.
3. Salimova N. O‘zgalar mulkini himoya qilish va profilaktika inspektorining roli. – “Huquqshunoslik” jurnali, 2021, №3.